

Adamczewski, Przemysław

Wkład Polaków na rozwój przemysłu naftowego na Półwyspie Apszerońskim na przełomie XIX i XX wieku

---

Studia Sieradzana 3, 40-48

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ananda
referans
studia
S

ISSN 2299-2928

Dr Przemysław Adamczewski: Wkład Polaków na rozwój przemysłu naftowego na Półwyspie Apszerońskim na przełomie XIX i XX wieku

**Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna
w Sieradzu**

Abstrakt

The article concerns the contribution of Poles to the development of the oil industry on the Absheron Peninsula in the late nineteenth and early twentieth century. In this context, the two figures were listed. The first one was Witold Zglenicki, who took up the search for oil fields in Baku Governorate, and was one of the world's engineers, who offered to produce oil directly from the seabed and presented the appropriate technologies for these. The second figure was Paweł Potocki. Pole became known because he headed the work of filling the Bibi-Eybat bay, from which later produced oil. He did not interrupt his career, even as a result of the disease that led him to blindness. In accordance with his last will, Potocki was buried among the oil wells on the outskirts of Baku.

Centrum przemysłu naftowego i największym miastem Półwyspu Apszerońskiego jest Baku, obecna stolica Azerbejdżanu. Pierwsze wzmianki o mieście pochodzą z końca I tysiąclecia n.e., aczkolwiek przez długi czas miało ono znaczenie jedynie regionalne i pełniło funkcję niewielkiego ośrodka handlowego. Sytuacji nie zmieniła się diametralnie po przyłączeniu wschodniego Zakaukazia do Cesarstwa Rosyjskiego, a także uczynienia z Baku miasta gubernialnego w 1859 r. Liczba jego mieszkańców rosła dość powoli i w połowie XIX w. wynosiła kilkanaście tysięcy osób. Nagły rozwój Baku ściśle związany był z rozpoczęciem eksploatacji ropy naftowej na skalę przemysłową, co nastąpiło w latach 70. XIX w. Na Półwyspie Apszerońskim ropę pozyskiwano już od czasów starożytnych, lecz ze względu na prymitywne techniki wydobywania przez wiele wieków nie stanowiło to zjawiska masowego. W I poł. XIX w., kilka lat po zajęciu przez Rosjan chanatu bakińskiego, rząd carski wprowadził dzierżawny system eksploatacji ropy naftowej, wobec czego stała się ona źródłem dochodów państwowych. W dalszym ciągu wydobywano ją jednak ręcznie, co pozwalało na pozyskanie maksymalnie kilku tysięcy ton rocznie. Sytuacja zmieniła się na początku lat 70. W 1871 r. na Półwyspie Apszerońskim dokonano pierwszego wiercenia mechanicznego, natomiast w 1872 r. rząd carski zniósł dzierżawny system eksploatacji ropy naftowej. Spowodowało to napływ kapitału prywatnego i w konsekwencji zwiększyło wydobywanie surowca. Inwestycje w Baku zaczęli prowadzić najbardziej znani ludzie biznesu tego okresu. Wśród nich znaleźli się m.in. bracia Nobel i rodzina Rothschildów. Istotne dla rozwoju Baku było połączenie go drogą kolejową z Batumi, a także wybudowanie między miastami rurociągu w 1900 r. Główna trasa wywozu ropy na rynek rosyjski prowadziła natomiast szlakiem wodnym przez Morze Kaspijskie i Wołgę oraz drogą kolejową Baku-Rostów. Zmiany w prawie, unowocześnienie technik wydobywczych i transportowych spowodowały gwałtowny rozwój przemysłu

naftowego. Jego kulminacja miała miejsce w 1901 r., kiedy to na Półwyspie Apszerońskim wydobyto ponad 11 mln t ropy, co stanowiło ok. 50% ówczesnej produkcji światowej¹⁰⁵.

Rozwój Baku spowodował, że stał się on najbardziej wieloetnicznym spośród dużych miast na Kaukazie. Powoli zaczęli napływać do niego również Polacy. Sporą część stanowili żołnierze przydzieleni do odbywania służby w tej części Cesarstwa Rosyjskiego. Nie zabrakło jednak także cywili, którzy przyjechali tu dobrowolnie. W konsekwencji na przełomie XIX i XX w. w guberni bakińskiej zamieszkiwała dość liczna grupa Polaków. Według pierwszego spisu powszechnego przeprowadzonego w Cesarstwie Rosyjskim, w 1897 r. w guberni bakińskiej zamieszkiwało 1 439 Polaków¹⁰⁶, z czego 835 przebywało w Baku¹⁰⁷.

Wielu przyjezdnych Polaków należało do inteligencji. Wśród nich liczną grupę stanowili naukowcy, nauczyciele, szeroką renomę uzyskali architekci, którzy zaprojektowali w Baku wiele reprezentacyjnych gmachów, a także przedstawiciele zawodów technicznych. To właśnie ci ostatni byli szczególnie poszukiwanymi pracownikami w szybko rozrastającym się mieście. Zdarzały się przy tym jednostki wybitne, wnoszące istotny wkład w rozwój przemysłu naftowego napędzającego gospodarkę regionu. W tym kontekście należy wymienić szczególnie dwie osoby – Witolda Zglenickiego i Pawła Potockiego, których zasług nie można przecenić.

Witold Zglenicki urodził się w 1850 r. w mazowieckiej wsi, Starej Wargawie¹⁰⁸. Od 1866 r. studiował na Wydziale Fizyczno-Matematycznym Szkoły Głównej¹⁰⁹ w Warszawie, a następnie w Instytucie Górniczym im. G.W. Plechanowa w Sankt Petersburgu. Po zakończeniu nauki w 1875 r. pracował początkowo w Polsce. W 1891 r. otrzymał stanowisko w Urzędzie Probierczym w Rydze, a w kilkanaście miesięcy po tym zatrudniono go w analogicznym urzędzie w Baku, gdzie pracował do końca swojego życia¹¹⁰.

---

¹⁰⁵ B. Kortus, *Przemysł Półwyspu Apszerońskiego*, „Przegląd Geograficzny” z. 4, 1983, s. 570-571.

¹⁰⁶ *Gubernia bakińska*, http://demoscope.ru/weekly/ssp/emp_lan_97_uezd.php?reg=319 (dostęp 6.12.2012).

¹⁰⁷ *Baku*, http://demoscope.ru/weekly/ssp/emp_lan_97_uezd.php?reg=323 (dostęp 6.12.2012).

¹⁰⁸ Obecnie miejscowość znajduje się w centralnej Polsce.

¹⁰⁹ Obecnie Uniwersytet Warszawski.

¹¹⁰ A. Liebfeld, *Działalność inżyniera Witolda Zglenickiego w Baku w latach 1890-1904 i jego zapis testamentary dla Kasy im. Mianowskiego*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki, nr 2, 1977, s. 312.

W niedługim czasie po przybyciu do guberni bakińskiej Zglenicki skonstruował nowoczesny, jak na ówczesne czasy, aparat przeznaczony do śledzenia pionów i odchyień szybów naftowych¹¹¹. Swoją wynalazek przedstawił na posiedzeniu Bakińskiego Oddziału Rosyjskiego Towarzystwa Technicznego. Projekt Polaka został szybko zrealizowany i zastosowany w praktyce, bowiem okazało się, że stworzony przez inżyniera aparat pozwala na zwiększenie tempa wierceń poprzez wczesne wykrywanie powstających w ich trakcie krzywizn¹¹².

Witold Zglenicki zajął się także badaniem roponośności działek położonych na Półwyspie Apszerońskim. Jako jeden z pierwszych na świecie stwierdził, że wulkany gazonaftowe wskazują na tereny obfitujące w ropę naftową. Było to wystąpienie przeciwko pogładowi, powszechnemu jeszcze do lat 30. XX w., kiedy to ostatecznie go odrzucono, że wulkany te negatywnie wpływają na złoża ropy¹¹³. Po analizie zebranych danych, Zglenicki wyprowadził również wniosek, że tereny położone bliżej morza są bardziej zasobne w węglowodory, niż obszary położone w dalszej odległości od wybrzeża. Z związku z tym rozpoczął badania w zatoce Bibi-Ejbat i na wyspach położonych niedaleko od Półwyspu Apszerońskiego¹¹⁴.

Polski inżynier za swoją pracę badawczą zyskał szerokie uznanie wśród miejscowych przedsiębiorców poszukujących surowców energetycznych. Spowodowało to, że został on jednym ze specjalistów, którzy zostali poproszeni w 1900 r. przez radę zjazdu bakińskich przemysłowców naftowych o wyznaczenie na Półwyspie Apszerońskim działek. Działki te miano następnie przeznaczyć na dokonanie próbnych odwiertów pod wydobycie ropy naftowej. Rozpoznanie terenów roponośnych związane było z tym, że w 1900 r. administracja państwowa przyjęła przepis pozwalający na ich nabywanie przez osoby prywatne.

Zglenicki opracował bardzo szczegółowy plan występowania ropy naftowej. W swojej pracy przedstawił 165 działek, na których eksploatację pozwalała poziom techniki z początku XX w. Wiele z nich znajdowało się na morzu, bowiem inżynier wykazał, że to właśnie tam znajdują się najbogatsze pokłady surowców energetycznych. Projekt Zglenickiego do czasów

---

¹¹¹ Z. A. Ogły Buniat-Zade, *Witold Zglenicki a problem wydobycia ropy naftowej z dna morskiego*, „Notatki Płockie”, nr 4/97, 1978, s. 30.

¹¹² A. Chodubski, *Testament inżyniera górniko-geologa Witolda Zglenickiego (1850-1904)*, „Teki archiwalne”, Warszawa 1992, s. 49.

¹¹³ J. Chojnacki, *O utrwaleniu pamięci wybitnego Polaka inżyniera górniko-geologa Witolda Zglenickiego*, „Notatki Płockie”, nr 4/97, 1978, s. 26.

¹¹⁴ A. Chodubski, *Testament...*, s. 49.

współczesnych nie stracił na swojej aktualności. Obecne platformy wiertnicze niejednokrotnie zostały usytuowane właśnie na działkach wskazanych przez Polaka. Zglenicki zaprezentował także techniczny plan użytkowania wskazanych przez siebie złóż ropy naftowej. W specjalistycznej literaturze było to pierwsze w historii tego typu opracowanie, przez co w światowej geologii stał się on prekursorem pozyskania ropy naftowej spod dna morskiego¹¹⁵ - należy jednak podkreślić, że chodziło w tym przypadku o przemysłowe wydobycie ropy; ręcznie pozyskiwano ją z dna morskiego już od 1803 r., kiedy to jeden z kupców bakińskich zbudował dwie studnie oddalone od brzegu o kilkanaście metrów¹¹⁶.

Opracowanie Zglenickiego było pokłosiem jego wcześniejszych badań. Już w 1896 r. zwrócił się on z prośbą do administracji guberni bakińskiej o przydział dwóch działek znajdujących się w zatoce Bibi-Ejbat pod wydobycie ropy naftowej za pomocą szybów budowanych bezpośrednio na morzu. Do podania został dołączony nowatorski projekt techniczny prezentujący pomysł ich eksploatacji. Inżynier przewidywał zbudowanie w morzu wież wiertniczych osadzonych na palach wbitych w dno. Ropę miano by zbierać na wodoodpornym pomoście, a następnie spuszczać ją do odpowiednio przystosowanych tankowców. W przypadku gwałtownego wytrysnięcia ropy z szybów, Zglenicki planował przygotowanie specjalnej, żelaznej barki o nośności 200 tys. pudów¹¹⁷, która zabezpieczyłaby bezpieczny wywóz ropy¹¹⁸.

Polak na swój wniosek otrzymał odpowiedź odmowną, uzasadnioną tym, że organom administracyjnym, do których się zwrócił, nie podlegało dno morskie. Wobec tego Zglenicki skierował swoją prośbę do Ministerstwa Ziemi i Bogactw Państwowych. Została ona następnie przekazana do zaopiniowania do Departamentu Górnictwa. Pracownicy tej jednostki zlecieli wydanie negatywnej opinii motywowanej tym, że organizacja wydobycia ropy spod dna morskiego przyniesie znaczne szkody rybołówstwu, a wybudowanie wież wiertniczych w morzu będzie stanowiło zagrożenie dla statków¹¹⁹. Urzędnicy jednocześnie jednak przyznali, że należy przeprowadzić szczegółowe badania na temat roponośności

---

¹¹⁵ A. Liebfeld, *Działalność...*, s. 311 – 315.

¹¹⁶ *Организация YARAT! представила проект-3D-mapping Мехми Мамедова "Нефть"*, www.trend.az/news/society/2027719.html (dostęp 11.12.2012).

¹¹⁷ 1 pud wynosi 16,38 kg.

¹¹⁸ Z. A. Ogly Buniat-Zade, *Witold...*, s. 30-33.

¹¹⁹ *Его называли командармом*, www.vos.org.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=2026:mat-journal-dialogue-2012-04-07&catid=276:cat-journal-dialogue-2012-04&Itemid=182 (dostęp 11.12.2012).

Morza Kaspijskiego, a także ustalić techniczne i ekonomiczne możliwości wydobycia ropy naftowej. W związku z tymi zaleceniami w 1897 r. sprawą zajęła się specjalnie powołana komisja. Uznała ona, że jest możliwe i opłacalne wydobycie ropy, lecz nie bezpośrednio z morza, ale po wcześniejszym zasypaniu ziemią części morskiego przybrzeża, z którego dopiero miano ją pozyskiwać. Zglenicki jeszcze raz w 1900 r. próbował przekonać komisję o zasadności budowy wież wiertniczych bezpośrednio na morzu. I tym razem pomysł ten odrzucono¹²⁰. Związane to było z decyzją administracji państwowej w Sankt Petersburgu o zasypaniu zatoki Bibi-Ejbat na powierzchni 300 dziesięcin¹²¹. Inżynier nie doczekał już rozpoczęcia tych prac, zmarł bowiem w 1904 r. na nieuleczalną wówczas cukrzycę.

Jeszcze przed swoją śmiercią, w 1901 r. Zglenicki za zasługi na polu naukowym otrzymał od państwa działkę roponośną położoną niedaleko Surachanów¹²², a rok później kolejną, również położoną na Półwyspie Apszerońskim. W końcu przekazano mu także działkę morską i zgodę na jej zasypanie. Kolejne pola naftowe Zglenicki dokupił zaś z własnych środków. Poza nimi posiadał również kilka parcel zawierających różnorakie minerały (głównie miedź i sól Glauberską). W konsekwencji w chwili śmierci polski inżynier dysponował ok. 1 000 hektarami na lądzie oraz ok. 220 hektarami na morzu. W swoim testamencie zapisał część dochodów czerpanych z eksploatacji wydzielonych działek roponośnych Kasie im. Józefa Mianowskiego. Kasa ta powstała w 1881 r. i zajmowała się wspomaganiami badań oraz wydawnictw naukowych w Polsce¹²³. Dzięki legatowi Zglenickiego miała ona otrzymać dochód z połowy działki znajdującej się koło Surachanów. Poza tym, po spłacie innych spadkobierców, Kasie miały przypaść także pozostałe sumy „pod warunkiem, żeby procent od tego kapitału był użyty na wydawanie nagród, wedle uznania Zarządu Kasy, za najlepsze dzieło, dotyczące ogólnoeuropejskiej literatury, sztuki i nauki, w rodzaju nagród Nobla”¹²⁴.

---

¹²⁰ Z. A. Ogły Buniat-Zade, *Witold...*, s. 30-33.

¹²¹ W XIX i na początku XX w. używano zazwyczaj dwóch rodzajów dziesięcin. Tzw. dziesięcina skarbowa wynosiła ok. 1,09 ha, natomiast tzw. dziesięcina duża ok. 1,5 ha. W tym przypadku trudno jednoznacznie wskazać, o którą dziesięcinę chodzi.

¹²² Surachany znajdują się 30 km na pn.-wsch. do Baku. W 1857 r. powstała tam pierwsza na świecie rafineria ropy naftowej.

¹²³ *Cele i zadania*, www.mianowski.waw.pl/cele.htm (dostęp 10.12.2012)

¹²⁴ *Sprawozdanie XXIII z działalności Kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. dr. J. Mianowskiego za 1904 r.* Warszawa 1905, s. 13-14.

Przedstawiciele Kasy początkowo bardzo sceptycznie podchodzili do zapisanego jej majątku. W dużej mierze wynikało to z tego, że wartości przekazanego spadku w 1905 r. nie sposób było ocenić. W pierwszym okresie zastanawiano się nawet o możliwości spieniężenia działek, ale w końcu wydzierżawiono je prywatnym firmom. Najbardziej wartościowa przypadła Towarzystwu Kaspijsko-Czarnomorskiemu, jednej z największych spółek na Kaukazie, kontrolowanemu przez rodzinę Rothschildów. Na mocy porozumienia Towarzystwo miało wypłacać Kasie comiesięcznie średnią cenę giełdowej wartości 1/6 części wydobytego gazu i 1/5 części wydobytej ropy¹²⁵. Pierwsze przekazy pieniężne zaczęły napływać w 1908 r. Nie były to wówczas kwoty znaczące, lecz z każdym rokiem gwałtownie one rosły. Stałe dochody zostały wstrzymane w połowie 1915 r. z powodu działań wojennych i przerwania komunikacji z Kaukazem. W ciągu tych siedmiu lat Kasa otrzymała z eksploatacji działek zapisanych przez Zglenickiego prawie 1 mln 400 tys. rubli, co odpowiadało wówczas 700 tys. dolarów w złocie¹²⁶. Dla Kasy w tym okresie były to sumy tak duże, że nie miała ona możliwości wydatkowania tak znaczących kwot. Ewentualne dalsze wykorzystanie spadku po inżynierze dla finansowania nauki niesłoby istotne korzyści dla odradzającego się państwa polskiego. Nastąpiły jednak komplikacje związane z przejściem władzy w Azerbejdżanie przez bolszewików, co było konsekwencją rewolucji październikowej w Rosji. Przeprowadzona następnie nacjonalizacja terenów naftowych ostatecznie uniemożliwiła Kasie im. Józefa Mianowskiego czerpanie korzyści z terenów roponośnych zapisanych jej Zglenickiego¹²⁷.

* * *

W rezultacie podjęcia decyzji, że ropa naftowa będzie pozyskiwana z dna zatoki Bibi-Ejbat po jej zasypaniu, w 1906 r. ogłoszono międzynarodowy konkurs na przeprowadzenie tych prac. Przystąpiono do nich w 1909 r., zaś rok później kierownictwo nad nimi powierzono Pawłowi Potockiemu¹²⁸. Tym samym kolejny Polak przyczynił się do rozwoju przemysłu

---

¹²⁵ *Sprawozdanie XXV... za 1906 r.* Warszawa 1907, s. 10.

¹²⁶ A. Liebfeld, *Działalność inżyniera Witolda Zglenickiego w Baku w latach 1890-1904 i jego zapis testamentary dla Kasy im. Mianowskiego*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki, nr 2, 1977, s. 315.

¹²⁷ Kwestia dochodów czerpanych przez Kasę z zapisu testamentowego Zglenickiego była tak duża, że temat ten został podjęty w 1923 r. przez rząd Polski w czasie negocjacji w sprawie uznania przez Polskę powstania Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich.

¹²⁸ A. Chodubski, *Testament...*, s. 49.

naftowego na Półwyspie Apszerońskim, kontynuując prace w zakresie wydobycia ropy spod dna morskiego.

Paweł Potocki urodził się w 1879 r. w Sankt Petersburgu w rodzinie polskiego oficera wykładającego w Akademii Wojskowej. Ze względu na ojca początkowo Paweł Potocki kontynuował wojskowe tradycje i podjął kształcenie w Korpusie Paziów. Ostatecznie wybrał jednak edukację w cywilnej uczelni technicznej i w 1901 r. ukończył Petersburski Instytut Techniczny¹²⁹. Przez pewien okres pracował następnie w Holandii, gdzie miał okazję zapoznać się z nowoczesnymi technikami prowadzenia robót hydrotechnicznych, a po powrocie pracował przy budowie kanału w Chersonie u ujścia Dniepru. W 1910 r. Potockiemu zaproponowano objęcie kierownictwa nad zasypywaniem zatoki Bibi-Ejbat. Dzieło to stał się następnie jego pasją i przyniosło mu sławę nie tylko w środowisku związanym z wydobyciem ropy. Do 1918 r. wydarto morzu prawie 200 ha¹³⁰. Dalsze zasypywanie zatoki Bibi-Ejbat zostało tymczasowo wstrzymane w konsekwencji wybuchu wojny domowej w Rosji. Prace kontynuowano po uspokojeniu sytuacji i utworzeniu Demokratycznej Republiki Azerbejdżanu. Znacznego przyspieszenia nabrały zaś po przejęciu władzy przez komunistów, głównie dzięki inicjatywie Siergieja Kirowa, który w 1921 r. został I sekretarzem Komunistycznej Partii Azerbejdżanu. Doceniając kompetencje Pawła Potockiego, ponownie powierzono mu nadzór nad zasypywaniem zatoki. Zaangażowania inżyniera nie zmniejszyła nawet utrata przez niego wzroku. Kierował on wszystkimi pracami będąc już osobą niewidomą¹³¹. W 1922 r. Potocki stworzył kolejne projekty dotyczące osuszania ponad 100 ha. W przeciwieństwie do wcześniejszych sposobów, tym razem zaproponował oddzielenie części zatoki od morza tamą i wypompowanie wody. Osuszanie prowadzone według pomysłu Polaka przebiegało bez większych problemów. Zaczęto budować nasypy, a na nich wieże wiertnicze. Pierwszą z nich, na sztucznie utworzonym lądzie, postawiono w 1922 r., a w 1923 r. rozpoczęto pozyskiwanie surowca z głębokości ponad 450 m¹³². Zagrożenie stanowiły zaś liczne pożary wybuchające w nowych szybach. Stały się one powodem opracowania przez Potockiego nowatorskiego sposobu ich gaszenia, ponieważ wcześniejsze okazywały się nieskuteczne. Skonstruował w tym celu pompę

---

¹²⁹ Paweł Potocki (1879-1932), www.polenia-baku.org/pl/potocki.phtml (dostęp 11.12.2012).

¹³⁰ A. Chodubski, *Polacy w Azerbejdżanie*, Toruń 2003, s. 197.

¹³¹ A. Chodubski, *Inteligencja Polska w Azerbejdżanie w końcu XI i na początku XX wieku*, [w:] „Przegląd Polonijny” z. 1 (27), 1983, s. 44.

¹³² A. Chodubski, *Polacy...*, s. 198.

piaskową, którą następnie wykorzystywano do tłumienia płomienia za pomocą piasku tłoczonego do szybów pod wysokim ciśnieniem¹³³.

Paweł Potocki zmarł w 1932 r. w Baku, do końca życia zajmując się pracą zawodową. Zgodnie ze swoją ostatnią wolą został pochowany wśród szybów naftowych na części zasypanej zatoki Bibi-Ejbat, niedaleko brzegu Morza Kaspijskiego. Na płycie nagrobnej azerbejdzańscy naftowcy napisali w języku rosyjskim „Wieczna chwała utalentowanemu inżynierowi, pionierowi zasypania Zatoki Ilicza”¹³⁴.

Paweł Potocki był wysoko cenionym specjalistą i cieszył się dużym uznaniem ze względu na swoje dokonania. Mimo zmieniających się ustrojów politycznych, każda nowa władza powierzała mu kierownictwo prac nad zasypywaniem i odwodnieniem zatoki Bibi-Ejbat i to mimo tego, że inżynier przez ponad 10 ostatnich lat życia był niewidomy. Jeszcze przed śmiercią władze radzieckie za jego wkład w rozwój przemysłu naftowego przyznały Potockiemu Order Lenina, najwyższe odznaczenie państwowe w Związku Radzieckim. Maksim Gorki po przyjeździe do Baku napisał, że słyszał legendy o polskim inżynierze, „który całkiem stracił wzrok, lecz tak dobrze zna Bibi-Ejbat, że nieomylnie wskazuje na mapie teren prac i punkty, skąd należy zacząć nowe prace”¹³⁵. Natomiast rosyjska poetka, Margaryta Aligier, poświęciła Potockiemu poemat *Смадук*. To właśnie dzięki działalności Potockiego zapoczątkowano wydobywanie ropy naftowej na skalę przemysłową spod dna Morza Kaspijskiego, a Azerbejdżan stał się jednym z centrów pozyskiwania surowców energetycznych w Związku Radzieckim.

Bibliografia

Buniat-Zade O. (1978) *Witold Zglenicki a problem wydobywania ropy naftowej z dna morskiego*, „Notatki Płockie, nr 4/97, s. 30, 311-315, 30-33

Chodubski A., (2003), *Polacy w Azerbejdżanie*, Toruń s. 197, 198

---

¹³³ Tamże.

¹³⁴ H. Ozonkova, *Witold Zglenicki – prekursor wydobywania ropy spod dna morskiego. W setną rocznicę śmierci*, „Głos znad Pregoly”, nr 4-5, 2004. W 1922 r. część zatoki Bibi-Ejbat nazwano Zatoką Iljicza.

¹³⁵ *Paweł Potocki (1879-1932)*, www.poloniamaku.org/pl/potocki.phtml (dostęp 11.12.2012).

- Chodubski A., (1992) *Testament inżyniera górnika-geologa Witolda Zglenickiego (1850-1904)*, „Teki archiwalne”, Warszawa, s. 49.
- Chodubski A., (1983) *Inteligencja Polska w Azerbejdżanie w końcu XI i na początku XX wieku*, [w:] „Przegląd Polonijny” z. 1 (27), s. 44.
- Chojnacki J. (1978), „*O utrwaleniu pamięci wybitnego Polaka inżyniera górnika-geologa Witolda Zglenickiego*”, „Notatki Płockie”, nr 4/97, s. 26.
- Kortus B., (1983) *Przemysł Półwyspu Apszerońskiego*, „Przegląd Geograficzny” z. 4, s. 570-571.
- Liebfeld A., (1977) *Działalność inżyniera Witolda Zglenickiego w Baku w latach 1890-1904 i jego zapis testamentarny dla Kasy im. Mianowskiego*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 2, s. 312, 315
- Ozonkowa H., (1992) *Witold Zglenicki – prekursor wydobywania ropy spod dna morskiego. W setną rocznicę śmierci*, „Głos z nad Pregoi”, nr 4-5,
Sprawozdanie XXIII z działalności Kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. dr. J. Mianowskiego za 1904 r. Warszawa 1905, s. 13-14.
Sprawozdanie XXV z działalności Kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. dr. J. Mianowskiego za 1906 r. Warszawa 1907, s. 10.
- Paweł Potocki (1879-1932)*, www.polonia-baku.org/pl/potocki.phtml (dostęp 11.12.2012).
- Cele i zadania*, www.mianowski.waw.pl/cele.htm (dostęp 10.12.2012)
- Организация YARAT! представила проект-3D-mapping Мехти Мамедова "Нефть"*, www.trend.az/news/society/2027719.html (dostęp 11.12.2012).
- Его называли командармом*, www.vos.org.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=2026:mat-journal-dialogue-2012-04-07&catid=276:cat-journal-dialogue-2012-04&Itemid=182 (dostęp 11.12.2012).
- Gubernia bakińska*, http://demoscope.ru/weekly/ssp/emp_lan_97_uezd.php?reg=319 (dostęp 6.12.2012).
- Baku*, http://demoscope.ru/weekly/ssp/emp_lan_97_uezd.php?reg=323 (dostęp 6.12.2012).